

Раку Ігор

*доктор психологічних наук, професор,
проректор з наукових та міжнародних зв'язків
Кишинівського педагогічного університету імені Іона Крянги
м. Кишинів, Молдова*

ГЕНДЕРНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ПРОЦЕС І МЕХАНІЗМ ПСИХОКУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Соціалізація – це процес входження людини в суспільне життя, розвиток її як особистості. Водночас це одне із головних завдань будь-якого суспільства. Життєдіяльність сучасного, у тому числі й українського чи молдовського, соціуму утворює усталені розбіжності та нерівні можливості для різностатевих соціальних груп і персоналій. Звідси природною стає нагальність вивчення умов та особливостей гендерної соціалізації особистості.

На сьогодні існують різні теорії привласнення гендерно-рольової орієнтації. Так, концепція соціального наuczіння А. Бандури розглядає формування згаданого конструкта як результат накопиченого досвіду соціального співжиття особи. Батьки, вчителі, ровесники та інші агенти соціалізації формують гендерну поведінку дітей шляхом підкріплення і покарання адекватних і неадекватних учинків, моделювання очікувань, підбору іграшок та інших моментів, пов'язаних з різними діями батьків стосовно хлопчиків і дівчаток, юнаків і дівчат [3].

Теорія когнітивного розвитку підкреслює виняткову роль зовнішніх чинників у розвитку гендерної соціалізації, вплив яких визначається когнітивними структурами особистості. У процесі свого становлення людина проходить окремі стадії розуміння гендерних проблем, ролей і завдань, а накопичений нею досвід певним чином структурується, категоризується та рубрикується. Науковцями доведено, що особистісне привласнення гендерних понять повільніше здійснюється у тих соціумах, де діти мало контактують із представниками чоловічої статі, що часто відбувається у традиційних культурах, де турбота про молоде покоління майже повністю лягає на материнські плечі. Модель учиння хлопчиків містить процеси освоєння маскуліної і неприйняття фемінної поведінки, у той час як дівчаткам притаманні ознаки жіночої статево-рольової орієнтації без неприйняття поведінки протилежної статі. Відтак для дівчаток образ шибеника цілком прийнятний, а поведінка «маминого синочка» відкидається хлопчиками. Отож чинники когнітивного розвитку відіграють домінуючу роль у процесі формування гендерних уявлень на відміну від культурно специфічних чинників, роль яких є відносно невеликою [1].

Мета дослідження: обґрунтування гендерної соціалізації як процесу і механізму психокультурного розвитку особистості на етапі підлітковості і юності.

У результаті проведеного дослідження висновуємо таке:

Соціалізація особистості – це специфічна форма привласнення людиною норм, правил і канонів, які існують в усіх сферах суспільного життя. Основою соціалізації є привласнення індивідом мови соціальної

спільноти, мислення, форм раціональності й чуттєвості, сприйняття особою норм, цінностей, традицій, звичаїв, узірців міжособистісної взаємодії. Індивід соціалізується, долучаючись до різноманітних форм соціальної діяльності, освоюючи характерні для чоловіка чи жінки соціальні ролі. Тому соціалізацію особистості слушно розглядати як сходження від індивідуального до соціального, від особистого до суспільного.

Завдяки соціалізації людина залучається до соціального життя, отримує та змінює свій статус і збагачує набір соціальних ролей. Соціалізація – це довготривалий і багатоканальний процес. Суспільство постійно розвивається, змінюються його структура, мета і завдання, цінності й норми. Водночас протягом життя багато разів змінюється і сама людина, а також її вік, погляди, уподобання, звички, правила поведінки, статуси і ролі. Завдяки соціалізації люди реалізують свої потреби, можливості й хист, налагоджують відносини з іншими членами суспільства, їх групами, соціальними інститутами та організаціями, із соціумом загалом. Все це дає змогу їм почуватися в суспільстві, соціальному житті впевнено. Водночас успішна соціалізація дітей і молоді є найважливішим чинником стабільності суспільства, його нормального функціонування, наступності і поступального розвитку, психокультурного благополуччя.

Гендерна соціалізація є соціально-культурно-історичним явищем. Історична зміна епох, культур, релігій та соціальних систем через звичаї і традиції чинить невідворотний вплив на людину як особистість та індивідуальність певної статі. В епоху глобалізації поведінкові норми стають дещо менше консервативними і виявляються у вельми широкому діапазоні життєдіяльності чоловіків і жінок. Кожен етап історії людства формує свої власні стандарти маскулінності/фемінінності, проте іноді вони стають перешкодою на шляху до самореалізації особистостей за нових соціально-економічних умов.

Гендерна соціалізація – це процес освоєння, прийняття і відтворення норм, правил поведінки, настановлень відповідно до культурних уявлень про роль, становище й призначення чоловіка та жінки у суспільстві. А також це процес входження особи певної статі у систему соціальних зв'язків, це сукупність етапів розвитку особистості в онтогенезі, у тому числі й набуття нею гендерної ідентичності, її збагачення. Назване є важливим складником для змісту національної освіти і процесу повсякденного виховання юні, оскільки закладає фундамент неупередженого ставлення до особи незалежно від її статі. Інакше кажучи, гендерна соціалізація – це певна видозміна гендерної ролі або поетапний розвиток гендерної ідентичності особи тієї чи іншої статі в контексті певної психокультури [2].

Привласнення певної гендерної ролі та дії і вчинки відповідно до усталених в молдовському суспільстві стереотипів зреалізуються через такі механізми соціального впливу, як нормативний та інформативний тиск. Перший проявляється через неприйняття і засудження суспільством тих його членів, поведінка яких не відповідає традиційним гендерним нормам цього соціуму (типовим прикладом нормативного тиску є негативне ставлення до індивідів з нетрадиційною сексуальною орієнтацією). Таким чином особа вимушена пристосовуватися до виконання гендерної ролі та приймати її стереотипи задля уникнення нехтування нею соціального доквілля. Якщо особистість діє всупереч традиційним стереотипам, то така поведінка сприймається як порушення норм, правил, а вона сама почасти вважається

меншовартісною. Власне тоді здійснюється інформативний тиск (його яскравим прикладом у сім'ї є незадоволення батьків статтю дитини). Отже, вплив нормативного тиску зумовлений прагненням уникнути засудження іншими членами суспільства, а інформаційного – відповідати загально-прийнятим, стандартизованим уявленням про власну гендерну роль. Взаємодія цих двох норм соціального тиску й визначає тип засвоєння та виконання гендерних ролей чоловіками і жінками.

До основних аспектів гендерної соціалізації належать такі: присвоєння (процес освоєння соціального статево-рольового досвіду, тобто вплив соціального довкілля на юну особу) та упредметнення (процес відтворення нею саме такого – маскулінно-фемінного – соціального досвіду, себто вплив конкретної особи на довкілля). При спеціально організованому навчанні і вихованні статево-рольової поведінки наявна чітка тенденція привласнення гендерної ролі дітьми та молоддю: від первинного усвідомлення статевої приналежності (первинної статевої ідентичності) – до освоєння визначених дорослими приписів – до формування уявлень про відмінності статей – до опанування статевої ролі і статево-рольового репертуару – й до адекватно психосоціального регулювання поведінки за статевою ознакою. Освоєння особою гендерної ролі відбувається відповідно до стадій соціалізації: привласнення взірця гендерної ролі, вироблення її моделі та зреалізування гендерно-рольової поведінки. Проведені дослідження підтверджують той факт, що процес привласнення дитиною статі залежить від її виховання та системи соціальних зв'язків і взаємодій.

Еталонами поведінки є соціальні норми, взірці маскулінності/фемінності, котрі сприймаються як свідомо, так і підсвідомо, тому вони не ставляться під сумнів. Іноді жінка чи чоловік свідомо змінює власну поведінку, щоб привести її у відповідність до існуючих норм – до вимог того чи того набору гендерних ролей. Існують три типи підпорядкування: 1) поступливість (бажання уникнути соціального покарання і завоювати схвалення), 2) схвалення (людина внутрішньо підтримує соціальні норми), 3) ідентифікація (вона повторює дії рольової моделі). Ці типи підпорядкування можуть бути усталеними чи змінюватися з часом. Уявлення особистості, пов'язані з ідентифікацією, підлягають зміні, якщо нова ідентифікація замінить попередню. Проте вчені ще повно не дослідили, який із типів підпорядкування примушує людей підкорятися гендерним ролям. Отож гендерна соціалізація як процес засвоєння, прийняття і відтворення гендерної ролі – достатньо складний і суперечливий, визначається багатьма різновекторними чинниками. Звідси, власне, й постає нескінченна кількість гендерно різних психосоціальних портретів юнаків і дівчат, осереддя яких становить внутрішня культура особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Фурман А.В., Надвична Т.Л. *Основи гендерної рівності: [навч. посіб.]* / Анатолій В. Фурман, Тетяна Надвична. – Тернопіль: Економічна думка, 2006. – 168 с.
2. Фурман А.В. *Психокультура української ментальності: 3-є наук. вид.* / Анатолій В. Фурман. – Тернопіль: НДІ МЕВО, 2014. – 168 с.